

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

**ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА І ДОСВІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ
СУСПІЛЬСТВА**

Колективна монографія
За загальною редакцією доктора педагогічних
наук, професора І. М. Трубавіної

Київ – 2025

УДК 332.012.33'122:32.019.5.061.25
Т11

Рецензенти:

Омельченко С. О. – доктор педагогічних наук, професор, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кальченко Л. В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Парфанович І. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університет.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 3 від 31 жовтня 2025 року)*

Теорія, методика і досвід забезпечення соціальної згуртованості Т11 суспільства : колективна монографія / за заг. ред. І. М. Трубавіної ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ : Талком, 2025. — 421 с.

ISBN 978-617-8627-20-1

У монографії розкриті теоретичні питання забезпечення соціальної згуртованості суспільства; особлива увага акцентується на питанні задоволення потреб та реалізації прав дітей як найвищому пріоритеті та ключовому чиннику згуртованості; визначено зміст роботи із забезпечення соціальної згуртованості суспільства

Монографію призначено для наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, здобувачів освіти, аспірантів, докторантів.

УДК 332.012.33'122:32.019.5.061.25

© Колектив авторів, 2025

ISBN 978-617-8627-20-1

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ПЕРЕДМОВА (Трубавіна І. М.).....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СУСПІЛЬСТВА	
Трубавіна І. М. Поняття про соціальну згуртованість суспільства	7
Худавердієва В. А. Основні напрями реалізації концепції зміцнення соціальної згуртованості: міжнародний досвід.....	35
Лобанова А. С. Солідаризація українського суспільства в умовах російсько-української війни: особливості, чинники і виклики.....	68
Руденко Ю. Ю. Європейська модель громадянської ідентичності як засаднича модель інтеграції українського суспільства.....	99
Максимовська Н. О. Соціальна згуртованість в умовах сучасних викликів: соціокультурний аспект.....	124
РОЗДІЛ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ У ВІЙНУ В ЗГУРТОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
Іонова О. М., Лупаренко С. Є. Проблеми соціалізації дітей в Україні в умовах воєнного стану та напрямки їх вирішення.....	153
Левченко К. Б., Досич А. О. Формування та реалізація державної політики протидії сексуальному насильству та надання допомоги постраждалим під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України.....	182
Ясточкина І. А. Психосоціальна допомога та підтримка дітей: виклики в умовах війни.....	210
Петровський О. М., Магера Т. В., Хома С. О., Ковалик І. М. Забезпечення соціальної згуртованості суспільства через просвітницьку роботу з Української Хартії вільної людини (на прикладі Тернопільської області).....	240
Кікінежді О. М. Гендерні стереотипи як бар'єри соціальної згуртованості в освітньому середовищі.....	260
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ РОБОТИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СУСПІЛЬСТВА	
Трубавіна І. М., Караман О. Л., Степаненко В. І., Юрків Я. І. З досвіду впровадження реагуювальної стратегії соціальної роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями та приймаючою громадою.....	293

РОЗДІЛ 3.
ЗМІСТ РОБОТИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СУСПІЛЬСТВА

Трубавіна Ірина Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка».
<https://orcid.org/0000-0003-1057-430X>

Караман Олена Леонідівна,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор, ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка».
<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

Степаненко Вікторія Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки.
<https://orcid.org/0000-0002-5793-3069>

Юрків Ярослава Ігорівна,
доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи,
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка».
<https://orcid.org/0000-0001-9890-7855>

З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕАГУВАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ
СІМ'ЯМИ ТА ПРИЙМАЮЧОЮ ГРОМАДОЮ

Питання адаптації та інтеграції вимушених мігрантів, а зараз – внутрішньо переміщених осіб не є в Україні новим. Згадлаймо Чорнобильську евакуацію населення, ВПО з 2014 року з АР Крим, Донецької та Луганської областей. Цей досвід вимагає на

систематизацію, узагальнення для використання уроків сьгодні, коли кожний бй громадянин України є внутрішньо переміщеним внаслідок широкомасштабної агресії рф. Це досвід описано нами [1], наводимо короткий узагальнюючий аналіз з проблеми. Подолання бідності і голоду, скорочення нерівності, поліпшення харчування, забезпечення здорового способу життя, підвищення якісної освіти, сприяння благополуччю різних вікових категорій населення, побудова миролюбного і відкритого суспільства як цілі сталого розвитку, проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН на період до 2030 р. [2] та адаптовані Україною [3], є головними орієнтирами для розробки соціальних проєктів і програм, підвищення якості медичних, соціальних й освітніх послуг вразливим верствам населення в контексті забезпечення їх сталого майбутнього [4; 5]. Особливої актуальності досягнення цих цілей набуло на Сході України, де збройний конфлікт негативно вплинув на рівень добробуту населення, призвів до появи нової для країни вразливої соціальної групи – внутрішньо переміщених осіб (ВПО), яких за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб Міністерства соціальної політики України станом 13.04.2020 р. зареєстровано 1446881 осіб [6], і які потребують підтримки й допомоги, зокрема, соціальної роботи щодо зменшення впливів наслідків конфлікту на їхнє життя, забезпечення їх сталого майбутнього, адаптації в нових громадах й інтеграції в нові умови життя. З іншого боку, поява ВПО в нових громадах призвела до напруженості в них, оскільки існуючі ресурси треба розподіляти між усіма мешканцями громади, приймаюча сторона стає біднішою внаслідок появи ВПО. Така ситуація склалася саме в прикордонних регіонах України, поруч з лінією розмежування, де наприклад, у м. Бердянську було зафіксовано 1:5 ВПО і місцевих жителів. Це 20% населення. Соціальні проблеми, зняття напруженості між ВПО та приймаючою громадою цього міста вирішив проєкт ЄС на 1,3 млн євро [7]. Але не всі міста в прикордонній зоні отримують таке фінансування. Потрібні й інші шляхи вирішення проблем ВПО та громади, зокрема, активізація самих людей в самодопомозі, надання адресної допомоги тощо. Діючи в Україні концепції соціальної роботи («допомога для самодопомоги», «кризове втручання») розкривають особливості надання соціальних послуг в умовах мирного часу, з дорослими [8]. Умови ж військового конфлікту свідчать про особливі проблеми соціалізації і життєдіяльності дітей, сімей, дорослих [9; 10]. Існуючі концепції соціальної роботи [11–13] не зовсім враховують особливості ВПО, приймаючої громади; потрібна увага щодо зміцнення і посилення

громад, забезпечення потреб всіх вразливих дітей і сімей, ВПО та місцевих мешканців приймаючої громади, що досягається на практиці інтеграцією ресурсів та міжвідомчою й мультидисциплінарною організацією надання соціальних послуг [7; 14–18]. Але ці заходи в цілому не сприяють розвитку ВПО та місцевих мешканців, громад. Потрібні інші підходи, спрямовані на сталий розвиток кожної особистості, сім'ї, громади в умовах гуманітарної кризи і конфлікту.

Щодо зародження й формування ідей сталого розвитку в соціальній роботі, слід зазначити, що опора на індивідуальну сталість (сталість особистості) вже досить тривалий час існує у соціальній роботі і сформувалася як концепція. Але щодо ВПО зокрема, дітей та їх сімей, які становлять основний контингент ВПО [19], вона не застосовувалася. У свою чергу, вектори взаємозв'язку соціальної роботи і сталого розвитку громад, суспільства, взаємодії особистості, сім'ї та громади є новим напрямом, що стало підставою для активізації досліджень у цій галузі, спрямованих на пошук шляхів мобілізації ресурсів всіх ВПО і громади, розробку стратегій, які допоможуть забезпечити стале майбутнє [7; 20–24]. Щодо ВПО в Україні вони ще не застосовувалися.

Серед досліджень закордонних учених, що присвячені нашій темі, є розвідки, у яких представлено теорію та практику соціальної роботи з вразливими категоріями населення, зокрема ВПО, в умовах військового конфлікту. Соціальна робота з ними будується на екосоціальних засадах. Військові дії розглядаються як причина і результат деградації оточуючого середовища (Aniche Alexander [26], J. Lambert [27], T. John Pardeck [28]; K. van Wormer і співавтори [29] та ін.). Вплив військового конфлікту на внутрішньо переміщених дітей і сімей з акцентом на їх психічне здоров'я, розгляд переміщень як проблеми соціальної екології, яка зумовлює депривацію, бідність, соціальне відторгнення, представлено у роботах K. Lai [30], K. Miller [31]. L. Dominelli у межах концепції зеленої соціальної роботи та зосереджує увагу на проблемах соціальної несправедливості, соціального відторгнення, поділу людей на групи [32]. Історичний розвиток і дилеми соціальної роботи з переміщеним населенням представлено у роботі P. Vossagni та E. Righard [33]. Питання різноманітних наслідків внутрішніх переміщень, інтеграції ВПО у приймаючих громадах висвітлено A. Carrillo [34]. Ці дослідження пересікаються з нашими розвідками про проблеми ВПО [9], їх життя в місцях компактного проживання ВПО та соціальні послуги для ВПО в приймаючій громаді [7] в контексті особливих проблем соціалізації та інтеграції дітей і дорослих з числа ВПО, необхідності комплексного

вирішення їх проблем. Екологічна перспектива в соціальній роботі з ВПО та громадою, згідно зі світовими розвідками, полягає у підтримці особистості та її оточення, задоволенні їх потреб, пошуку та інтеграції ресурсів для вирішення особливих проблем [35; 36]. На сьогодні соціальна робота в глобальному контексті сталого майбутнього має міждисциплінарний характер, вимагає від соціального працівника виконання ролі координатора з розвитку індивідуальної й суспільної сталості [32] та спрямована на подолання бідності, справедливий розподіл ресурсів, зменшення ризику негативних наслідків на рівні особистості, сім'ї, групи, громади і суспільства в цілому, інтеграції особистості у громаду та прийняття її громадою. Це підкреслює актуальність теоретичного обґрунтування нової теорії соціальної роботи з ВПО та громадою з урахуванням специфіки умов країни, її конкретного регіону та практичної реалізації основних положень у діяльності різних соціальних інституцій у контексті перспективи забезпечення сталого майбутнього зазначених соціальних груп і громади.

У міжнародній практиці соціальна робота з вразливими верствами населення, які постраждали внаслідок військового конфлікту, активно почала розвиватися після Другої світової війни; в Україні її не було зовсім. Українська система соціальних служб виявилася неготовою до оперативного реагування на нову соціальну проблему – появи ВПО. Тому частину роботи щодо надання їм допомоги взяли на себе міжнародні громадські організації і волонтери [37]. Однією з таких організацій є Міжнародна благодійна організація «СОС Дитячі містечка», загальна стратегія діяльності якої на період до 2030 р. спрямована на забезпечення найкращого догляду за дітьми, впровадження інновацій, об'єднання більшої кількості партнерів для вирішення проблем дітей з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, реагування на мінливі потреби громад [38]. Її цілі тісно пов'язані з Цілями сталого розвитку в таких галузях, як бідність, нерівність, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, гідна робота, і сприяють їх досягненню з акцентом на цільову групу – дітей і сімей. Це передбачає роботу організації щодо: удосконалення національних систем соціального захисту, боротьби з соціальною нерівністю, сприяння доступу до якісної освіти, розширення можливостей працевлаштування молоді, викоренення насильства над дітьми [39]. Ці аспекти діяльності організації мають глобальний характер, оскільки діяльність «СОС Дитячі Містечка» охоплює 136 країн та територій світу [40]. Вони не відображають специфіку кожної держави, однак закладають основи для існування нових теорій

соціальної роботи з дітьми та їх сім'ями з урахуванням обставин у певній країні чи в конкретному регіоні, що зумовлює актуальність використання їх досвіду при розробці нових теорій. Ця організація застосовує реагувальну стратегію соціальної роботи, яка має на меті роботу з особами, групами та громадами, що потерпіли від надзвичайних ситуацій (природних катастроф, стихійних лих, техногенних катастроф, війн тощо), відновлення їхньої життєдіяльності, доступу до ресурсів [41]. Але вона не є теоретично обґрунтованою і адаптованою до українських реалій. Отже, є необхідність вирішення проблем ВПО і громади в соціально-нестабільних регіонах. Створення у таких регіонах нових громад та забезпечення їх перспективи сталого розвитку набуває особливої актуальності та вимагає обґрунтування нової теорії соціальної роботи, яку ми визначили як реагувальну стратегію. Тому метою статті є теоретичне обґрунтування реагувальної стратегії в соціальній роботі з внутрішньо переміщеними сім'ями і громадою в контексті перспективи забезпечення їх сталого розвитку.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) визначити особливості соціальної роботи з ВПО та громадою в Луганській області; 2) обґрунтувати і розкрити сутність стратегії реагування в соціальній роботі щодо ВПО та громади прикордонних регіонів з зоною конфлікту в Луганській області; 3) здійснити оцінку ефективності застосування реагувальної стратегії на цих теоретичних засадах в Луганській області.

Основними методами, які забезпечили досягнення мети та завдань, стали: теоретичний аналіз джерел з проблеми, синтез, систематизація, узагальнення, порівняння, вивчення документації, оцінка потреб, методи математичної статистики для порівняння, оцінки й інтерпретації отриманих результатів. Базою дослідження стала діяльність Луганського обласного відділення «Міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС Дитяче Містечко» у зоні військового конфлікту та його прикордонних районах.

Дослідження виконане у межах партнерства науково-дослідного центру з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України (далі – Центр), створеного на базі Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», та Луганського обласного відділення «Міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС Дитяче Містечко» під час реалізації фундаментального дослідження за рахунок коштів державного бюджету України «Соціалізація учнівської та студентської молоді Сходу України в

умовах гібридної війни на Донбасі» (2018 – 2020 рр.) [42] та участі в реалізації міжнародного проєкту «Зміцнення громад для забезпечення потреб вразливих дітей та сімей на півночі Луганської області» (за підтримки ЮНІСЕФ та Луганського обласного відділення «Міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС Дитяче Містечко» «SOS Children's Villages International»)) [42; 43]. У м. Старобільську та м. Сєвєродонецьку було створено експериментальні майданчики щодо роботи з ВПО та громадою, внутрішньо переміщеними дитячими містечками. Матеріали відповідної експериментальної роботи було узагальнено в цій статті.

Особливості соціальної роботи в прикордонних районах з конфліктом

Специфіка роботи Центру і Луганського обласного відділення СОС «Дитяче Містечко» полягає в тому, що до складу фахівців входять як місцеві спеціалісти, так і фахівці, які є ВПО. Тому вони як ніхто інший відчують потреби і проблеми внутрішньо переміщених сімей у новій громаді. Особливістю здійснення діяльності є також те, що вона відбувається в умовах Луганського регіону: його частина належить до тимчасово окупованої території. На території, яка контролюється українською владою, діють військово-цивільні адміністрації для забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи [44]. Це означає необхідність узгодження соціальної роботи, її заходів з військово-цивільними адміністраціями для безпеки соціальних працівників і клієнтів. Луганська область після Донецької є другою в Україні за кількістю ВПО, кількість яких складає 280437 осіб [45], що посилює складність ситуації на фоні того, що регіон сам постраждав і потерпає надалі від наслідків діючого конфлікту. Отже, особливістю надання соціальних послуг є потреба в ресурсах приймаючої громади, обмеженість цих ресурсів. Сьогодні спостерігається загострення конфліктів у багатьох сферах групової взаємодії ВПО і представників приймаючих громад, що здебільшого зумовлено відсутністю реального публічного діалогу, ігноруванням інтересів усіх сторін, прийняттям необґрунтованих рішень навколо соціально важливих питань [46]. Тому соціальний менеджмент є важливим з огляду на проблему розподілу і перерозподілу ресурсів. У Луганській і Донецькій областях склалася найгірша ситуація в Україні щодо стану забезпечення основних життєвих потреб людей, що зумовлено високим рівнем безробіття у цих регіонах. У регіонах відсутня підтримка ВПО місцевими органами влади, які не

розробляють програми для інтеграції ВПО та не передбачають у місцевих бюджетах фінансування їх соціальних потреб. Причиною є те, що ВПО не є електоратом на виборах. Тому особливістю соціальної роботи є її орієнтація на державні програми, які є обмеженими в регіоні з військово-цивільною адміністрацією, а також на громадські організації і самодопомогу громадян.

У діяльності Центру та «СОС Дитяче Містечко» активно застосовується *резилієнс* – підхід, що орієнтує соціальну роботу на сильні сторони клієнта, які допомагають уникнути глибокої травматизації дітей та сімей, що потрапили в загрозливі або екстремальні умови. Резилієнс відрізняється від стресостійкості, яка змінює людину під впливом зовнішніх подій і впливів. Це поняття передбачає опір людини таким впливам, відсутність результату впливів на людей. У контексті дослідження нами здійснено спробу порівняння деяких особливостей соціальної роботи в межах застосування до неї стандартних підходів і резилієнсу (Table 1).

Таблиця 1.

Порівняння резилієнсу та стандартних підходів до розуміння складної життєвої ситуації в соціальній роботі*

Стандартний підхід – при депривації, розладах, травмі	Резилієнс – при орієнтації на сильні сторони людини
Розгляд проблеми особистості як типового випадку	Орієнтація на унікальність особистості
Зосередження уваги на проблемі клієнта	Зосередження уваги на потенційних можливостях
Визначення потреб соціальним працівником	Самостійне визначення особистістю своїх потреб (або за допомогою соціального працівника)
Складні життєві обставини сприймаються як ризик негативних наслідків	Складні життєві обставини розглядаються як активізація сильних внутрішніх ресурсів особистості, які раніше не були нею використані
Неможливість протистояти надзвичайній ситуації	Здатність подолати складні обставини, викликані надзвичайною ситуацією, зберегти рівновагу та стабільність

Примітка до Таблиці 1: *Складено авторами як приклад на основі вправи «Теорія сильних сторін у соціальній роботі» [47]

Таким чином, можемо визначити особливості соціальної роботи

в Луганській області: збільшена кількість соціальних проблем клієнтів, основні клієнти – ВПО, є особливі проблеми ВПО та приймаючої громади, залежність соціальної роботи від військово-цивільних адміністрацій та режиму території, необхідність соціального менеджменту в умовах обмеженості ресурсів, участь ВПО в соціальній роботі як фахівців, відсутність місцевих програм допомоги ВПО, орієнтація державних соціальних служб на державні програми допомоги ВПО, які діють на території України і не враховують особливості територій у зоні конфлікту, залучення громадських організацій до надання соціальних послуг ВПО та громаді, спрямованість на резилієнс (врахування сильних сторін клієнтів).

Обґрунтування сутності стратегії реагування соціальної роботи в зоні військового конфлікту

Стратегію соціальної роботи з клієнтами різновікових груп та категорій визначають як частину майстерності соціального працівника, якій підпорядковані основні її складники, пов'язані з його умінням відібрати оптимальні для кожного окремо поставленого завдання соціальні технології, методики, тактики, які б забезпечували успішне його виконання [12]. Особливість стратегії полягає в тому, що, якщо вона правильно обрана і якісна, то не потребує змін залежно від змін зовнішнього середовища, оскільки вона сама по собі є необхідною умовою виживання в умовах постійних змін. Коригується тільки план дій залежно від обраної стратегії. При цьому дії повинні бути інтегрованими і взаємопов'язаними [48].

Реагувальна стратегія у соціальній роботі має на меті роботу з особами, групами та громадами, які потерпіли від надзвичайних ситуацій (природних катастроф, стихійних лих, техногенних катастроф, війн тощо), відновлення їхньої життєдіяльності, доступу до ресурсів [41]. Вона спрямована на подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення трудового потенціалу, соціально-культурних та суспільних зв'язків, ефективного самоменеджменту і самопомоги [37]; здійснюється на основі дотримання як норм права (Загальна декларація прав людини [48], Конвенція ООН про права дитини [50], Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми [51], Цілі ООН в галузі сталого розвитку на період до 2030 р. [2] та ін.), так і розроблених власних внутрішніх стандартів надання соціальних послуг. Відповідно, заходи «СОС Дитяче Містечко» і Центру з питань готовності та реагування на надзвичайні ситуації, планування на випадок непередбачених обставин, спільної оцінки та вироблення стандартів і керівних принципів, здійснення відповідних програм щодо надання допомоги у надзвичайних ситуаціях,

реагування на наслідки, спричинені військовими діями, допомоги вразливим категоріям населення, зокрема внутрішньо переміщеним дітям і сім'ям, відображають головні пріоритети діяльності ООН у цій галузі [39]. Тобто, орієнтовані на дотримання прав людини, збереження цілісності сім'ї, безпеку та інші базові потреби людей.

У Довіднику ООН з надзвичайних ситуацій зазначено, що «будь-яка надзвичайна ситуація є унікальною, тому єдиного плану управління нею не існує. Однак розвиток надзвичайних ситуацій, як правило, проходить за сценаріями, які мають певні схожі риси, що дає можливість виокремити типові дії реагування» [52]. Аналіз змісту реагування у надзвичайних ситуаціях щодо роботи з біженцями в документах ООН, у практиці роботи «СОС Дитяче Містечко» дозволив визначити перелік та основний зміст таких дій (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Типові дії у межах реагувальної стратегії на надзвичайні обставини

Типові дії	Зміст дій
Оцінити проблему, потреби і ресурси	Першочергова оцінка проблеми і потреб людини
Мобілізувати ресурси	Активізація й використання потенційних ресурсів з метою ліквідації загрози для життя і здоров'я людини
Здійснити регулювання відносин з донорами та ЗМІ	Забезпечення зв'язку з членами родини, родичами, близькими
Спланувати операції	Вторинна оцінка потреб клієнта, розробка плану дій, визначення поточних завдань та довготривалих цілей, заходів їх досягнення
Здійснити операції та координувати дії	Розподіл обов'язків, створення координаційних механізмів виконання конкретних завдань
Постійно моніторити й оцінювати ситуацію	Оцінка динаміки змін щодо вирішення проблеми, порівняння первинних, проміжних і кінцевих результатів соціальної роботи з клієнтом
Перейти до дій після завершення надзвичайної ситуації	Завершення роботи, окреслення перспектив, продовження роботи з клієнтом у разі необхідності

Заходи з надання допомоги ВПО як нової категорії клієнтів соціальних служб для України в багатьох випадках аналогічні допомозі біженцям. Однак ВПО, на відміну від біженців, залишаються на території своєї країни, тому їх захист і права регулюються не стільки конкретними міжнародними правовими актами, скільки національним законодавством [52]. Тому створення різноманітних умов для реалізації прав, їх захисту як мета соціальної роботи дозволяє застосувати наукові підходи захисту прав людини, родиноцентрований підхід (захисту прав сім'ї та її членів). Особливість реагувальної стратегії соціальної роботи з ВПО та громадою в умовах військового конфлікту та гуманітарної кризи в Луганській області полягає в тому, що основний акцент ставиться на питаннях безпеки, зокрема оцінки потреб сімей і громади, для створення безпечного життя, розгляду проєктних ініціатив місцевого розвитку в контексті бачення перспективи їх сталого майбутнього [53]. Це означає необхідність використання всіх можливостей ризико-орієнтованого та проєктного підходів, діагностичної соціальної роботи. Вони дозволяють вирішувати локально місцеві проблеми, знижувати небезпеку і ризики для життя людей, знайти додаткове фінансування для вирішення проблем.

Зазначимо, що реагувальна стратегія соціальної роботи у діяльності «СОС Дитяче Містечко» спрямована на роботу з дітьми і сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах, відновлення їх життєстійкості, доступу до ресурсів, інтеграцію у приймаючих громадах [54]. За своєю сутністю вона спирається на інтеграційний й екосоціальний підходи, які базуються на засадах партнерства, життєздатності, інновації та синергії. І може включати кризове втручання, коли людині, сім'ї потрібна підтримка в складних і надзвичайних ситуаціях, що є ширшим за соціальну роботу в складних життєвих обставинах, яку проводять всі соціальні працівники України. Оскільки таку соціальну роботу можуть проводити самі ВПО, то теорія участі є важливою для роботи з ВПО та громадою. Партнерство в такому розумінні соціальної роботи передбачає проведення різних консультацій, спрямованих на обґрунтовані очікування громади від владних структур. До участі в ухваленні рішень й розробці стратегічних цілей запрошують всіх зацікавлених сторін – представників влади, наукових й освітніх установ, підприємців, інших інститутів громадянського суспільства. Це є демократичним підходом у соціальній роботі. Інновація виступає своєрідним індикатором проєктів реагування й у більшості стосується ефективного використання наявних ресурсів. Синергетичний підхід передбачає

розгляд особистості, сім'ї, громади як систем, що самоорганізуються, особливо в кризових, нестабільних станах.

Застосування інтеграційного підходу полягає в тому, що соціальне реагування на потреби клієнтів передбачає не тільки їх адаптацію до громади, але й пристосування громади до них, створення громадою сприятливих умов для максимальної реалізації потенціалу її членів, зміцнення міжсекторальної взаємодії між різними соціальними інституціями на умовах партнерства, надання комплексних соціальних послуг [4]. Це означає використання ресурсного підходу в громаді. Важливу роль у цьому відіграє міжвідомча взаємодія, яка передбачає взаємоузгоджену діяльність структурних підрозділів місцевого органу виконавчої влади та підпорядкованих їм закладів із залученням у разі необхідності представників інших органів та закладів з виконання передбачених законодавством повноважень задля забезпечення найкращим чином прав дитини, яка проживає або перебуває на підвідомчій їй території; розв'язання проблем її сім'ї, створення умов для виховання дитини відповідальними батьками або законними представниками дитини. Міжвідомча взаємодія з питань допомоги, підтримки і супроводу дитини та сім'ї у діяльності «СОС Дитяче Містечко» передбачає тісну співпрацю державних організацій, закладів системи охорони здоров'я, соціального захисту населення, освіти, недержавних організацій та установ. Організація такої взаємодії в сучасних умовах розвитку та вдосконалення соціальних послуг сім'ям повинна стати тим механізмом, який сприяє досягненню високих показників у сфері надання соціальних послуг [55]. Міжвідомчий підхід передбачає мультидисциплінарність, організацію і координацію надання соціальних послуг, системність у їх наданні, що означає інтеграцію і кооперацію всіх структур і фахівців, основою якої можуть бути, за теорією прав людини, родиноцентричний підхід, права людини, права сім'ї.

Екосоціальний підхід виходить з ідеї взаємозв'язку та взаємодії особистості і середовища. Дії соціального працівника спрямовані на допомогу людині в подоланні низки проблем, які є наслідком такої взаємодії. Соціальні проблеми розглядаються як екологічні та орієнтовані на забезпечення гідних умов навколишнього середовища, екологічної справедливості, належного й рівного доступу до природних ресурсів, збереження довкілля, допомоги населенню в умовах надзвичайних ситуацій [41]. Саме доступ до води, ліків, харчів, усього найнеобхіднішого для життя є головним у так званих «сірих» зонах, у прикордонних районах. Тому соціально-економічні послуги є основою задоволення базових потреб людей та вирішення їх щоденних

проблем. Потрібна орієнтована на завдання модель соціальної роботи. У межах екосоціального підходу резилієнс вимагає «допомоги для самопомоги», навчання здійснювати супротив зовнішнім негативним впливам та обставинам з опорою на позитив в ситуації і людині.

Отже, теоретичними основами реагувальної стратегії соціальної роботи Центру з ВПО та громадою в Луганській області до 2022 року були наукові підходи різного рівня, а саме:

Філософські підходи: теорія прав людини, теорія сталого розвитку, теорія розвитку, прагматичний, демократичний, теорія участі, мультидисциплінарний;

Загальнонаукові підходи: інтеграційний, інноваційний, синергетичний;

Конкретно-наукові підходи: родиноцентрований, ризико-орієнтований, проєктний, ресурсний;

Підходи соціальної роботи: теорія сильних сторін, допомога для самопомоги, кризове втручання, екосоціальний, діагностична соціальна робота, орієнтована на завдання модель.

Принципами соціальної роботи в межах реагувальної стратегії до 2022 року в Луганській області на цій основі є: дотримання прав людини, прав сім'ї, орієнтація на сталий розвиток людини і громади, суб'єктності, життєздатності, синергії, інтеграції, кооперації, вирішення першочергових проблем, орієнтація на результат, спрямованість на самопомогу і резилієнс, внесення інновацій у вирішення проблем, усунення ризиків і небезпек, їх мінімізація, опора на місцеві локальні проєкти, об'єднання ресурсів, ставлення до клієнтів як до суб'єктів, а у випадку кризи – як до об'єктів соціальної роботи, робота з оточенням і в громаді, оцінка проблем і потреб, реагування на проблеми і потреби.

Зміст реагувальної соціальної роботи на цій основі повинен визначатися, виходячи з проблем і цілей, принципів роботи. Так, основними проблемами ВПО на Сході України є проблеми отримання тимчасового житла, реєстрації, медичного обстеження і лікування, освіти, забезпечення харчуванням, одягом і гігієнічними засобами, узгодження питань щодо отримання соціальної допомоги, питання зайнятості та працевлаштування тощо, які за відсутності надання своєчасної допомоги спричиняють нестабільність і втрату контролю над ситуацією, власним життям, різке зниження рівня матеріального добробуту, побоювання відторгнення з боку суспільства, відчуття незахищеності та відсутність можливостей прогнозувати своє майбутнє [9; 56; 57; 58; 59]. Також потрібна, як доведено,

інформаційно-роз'яснювальна та соціально-культурна робота [7]. Тому основними напрямками реалізації стратегії реагування у соціальній роботі Центру з ВПО та громадою є психолого-педагогічна, соціально-медична, інформаційно-культурна і гуманітарна допомога. Кожен з цих видів роботи може здійснюватися на різних рівнях ведення випадку: від обслуговування до реабілітації, супроводу і втручання. Саме вони дозволяють вивести поступово людину з кризи і перевести до розвитку без негативних наслідків для життя і здоров'я. Основними методами є: соціальні, соціально-психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, організаційні, діагностичні.

У межах нашого експериментального дослідження кожен із зазначених видів соціальної роботи став критерієм в оцінці ефективності застосування реагуючої стратегії у діяльності «СОС Дитяче Містечко» і Центру в Луганській області, а види соціальної роботи, які надавалися за цими напрямками, – показниками цих критеріїв.

В експерименті взяли участь 250 сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах і підлягали соціальному супроводу у СОС «Дитяче Містечко» (м. Старобільськ, м. Северодонецьк) у межах реагуючої стратегії соціальної роботи. 80% з цих сімей мали статус ВПО, 20% – місцеві сім'ї. Відповіді на питання щодо необхідності задоволення потреб у тих чи інших видах послуг давали жінки як представниці від цих сімей. Експеримент передбачав порівняння отриманих результатів до і після проведення дій з соціального реагування, тобто самостійної оцінки жінками необхідності отримання різних видів послуг до та після соціального супроводу. Дослідження базувалося на засадах відповідності етичним принципам проведення досліджень за участю людини. Участь сімей в опитуванні була добровільною.

На початковому етапі експерименту (жовтень 2018 р.) за напрямом психолого-педагогічної допомоги оцінювалася необхідність у задоволенні потреб внутрішньо переміщених сімей у послугах логопеда, яка на початку експерименту склала 12% від загальної кількості сімей, що дали згоду на участь в експериментальних діях відносно застосування реагуючої стратегії під час їх соціального супроводу. Потреби у послугах психолога склали 84,4%, соціального працівника – 81,6%, підвищення рівня знань з англійської мови – 25,6%, надолуження шкільної програми – 15,2%. За напрямом соціально-медичної допомоги потреби в покритті витрат сімей на медичне лікування дітей склали 31,6%, в оздоровленні – 69,2%. За напрямом інформаційно-культурної допомоги надання інформаційних

послуг потребували 64,4% сімей, організації денної зайнятості та дозвілля – 89,6%. Потреби сімей у необхідності гуманітарної допомоги склали 88,4%. Отримані дані збігаються з результатами дослідження щодо оцінки потреб та можливостей зайнятості ВПО в Україні (n=2000), проведеного у жовтні 2014 – грудні 2015 рр. Міжнародною організацією праці, де загальний відсоток неактивності ВПО через причину догляду за хворими членами родини, дітьми склав 31,5% [60], та дослідження оцінки ВПО в Україні і послуг для них (n=471), проведеного МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» у січні 2015 р., у якому кількість ВПО, які не мають доступу до ліків або не можуть собі дозволити купувати ліки, через високу ціну на товар склала 27,3%. У цьому ж дослідженні першочергова потреба в гуманітарній допомозі (тільки одяг та їжа) склала 65,7%, у соціальній – 86,5%, психологічній – 89%, культурній – 92,7% [61]. Слід зазначити, що отримані дані щодо потреб у гуманітарній допомозі мають суттєві відмінності через те, що у нашому дослідженні такі послуги з гуманітарної допомоги стосувалися не тільки задоволення першочергових потреб у їжі та одязі, а охоплювали дещо ширший спектр – канцелярське приладдя, засоби гігієни, підготовка до зими тощо.

На основному етапі експерименту (листопад 2018 р. – жовтень 2019 р.) реагувальна стратегія соціальної роботи з ВПО та приймаючою громадою застосовувалася за названими видами соціальної роботи. За напрямом психолого-педагогічної допомоги Центр спільно з «СОС Дитяче Містечко» активно співпрацював з освітніми закладами з метою створення сучасного, максимально комфортного для дітей освітнього середовища, допомоги вчителям справлятися із завданнями адаптації дітей з вразливих сімей у школі, дати їм можливість подолати труднощі та максимально розвинути власні здібності. Були передбачені такі форми, методи і заходи: індивідуальні консультації психолога; консультації фахівця з соціальної роботи; заняття з логопедом; групові заняття з арт-терапії; групові заняття з розвитку батьківського потенціалу; групи взаємодопомоги; психотерапевтичні сесії для дитини, яка пережила травму; благодійні ініціативи (наприклад, «Рюкзак доброти» – допомога у підготовці до школи), додаткові заняття з шкільних предметів та ін. Соціально-медична допомога була пов'язана з такими аспектами, як укріплення здоров'я, який передбачає організацію відпочинку дітей з регіону, постраждалого від конфлікту, покриття витрат на певну суму на придбання ліків для дитини за наявності у родини медичного рецепту, видача ліків і вітамінів, навчання дітей і

сімей здоровому способу життя. Інформаційно-культурна допомога передбачала організацію спільного дозвілля батьків і дитини, інформаційну допомогу щодо відновлення сім'єю соціального статусу, сімейних та корисних соціальних зв'язків (інформаційна допомога в оформленні документів, різних видів соціальних виплат та ін.), розробку та поширення інформаційних матеріалів для батьків і дітей. Гуманітарну допомогу Центр спільно з «СОС Дитяче Містечко» надавали у вигляді продуктових наборів, комплектів гігієни, комплектів для новонароджених, ліків і вітамінів, сезонного одягу і взуття відповідно до виявлених потреб. Слід зазначити, що основними програмами, які реалізує Центр разом з «СОС Дитяче Містечко», є сімейні форми виховання, укріплення сім'ї, програми в межах проєктів надзвичайного реагування. Для покриття потреб сімей у реагуванні на надзвичайні ситуації залучаються механізми грантового фінансування.

Заключний етап експерименту (грудень 2019 р. – січень 2020 р.) полягав в оцінці ефективності застосування реагувальної стратегії у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними сім'ями та громадою. У Таблиця 3 представлено результати відповідної оцінки. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою χ^2 -критерію кутового критерію Фішера. Рівні статистичної значимості різних значень критерію χ^2 Фішера визначали за допомогою таблиці Є. Гублера [62].

Таблиця 3.

Типові дії у межах реагувальної стратегії на надзвичайні обставини

Необхідність у задоволенні потреби	% від загальної кількості сімей до соціального супроводу	% від загальної кількості сімей після соціального супроводу	χ^2_{emp}	P
Психолого-педагогічна допомога				
у послугах логопеда	12,0	2,4	4,43	<0,001
у послугах психолога	84,4	26,8	13,89	<0,001
у послугах соціального працівника	81,6	23,6	13,86	<0,001
у підвищенні рівня знань з англійської мови	25,6	17,2	2,3	0,01
у надолуженні шкільної програми	15,2	5,2	3,81	<0,001
Соціально-медична допомога				
у покритті витрат на медичне лікування дитини	31,6	21,2	2,65	<0,003
в оздоровленні	69,2	27,2	9,71	<0,001

Інформаційно-культурна допомога				
в інформаційних послугах	64,4	15,6	11,75	<0,001
в організації денної зайнятості та дозвілля	89,6	50,4	10,13	<0,001
Гуманітарна допомога				
у натуральній допомозі (канцелярське приладдя до школи, продуктові, гігієнічні, зимові набори тощо)	88,4	18,0	17,56	<0,001

Отримані результати свідчать про позитивну динаміку щодо вирішення проблем сімей ВПО та громад на Сході України, оскільки завдяки застосуванню реагувальної стратегії під час їх соціальному супроводу відсоток сімей, які потребують подальшого задоволення потреб у зазначених видах послуг за всіма напрямками надання допомоги (психолого-педагогічної, соціально-медичної, інформаційно-культурної, гуманітарної) знизився, що свідчить про активізацію у них власних ресурсів у подоланні наслідків конфлікту на їхнє життя, відновлення їх потенціалу і соціальних зв'язків, підвищення рівня інтеграції у приймаючій громаді. Ці дані збігаються з нашими даними про реабілітацію, інтеграцію та активізацію ВПО за проектом ЄС в м. Бердянську [7], коли завдяки соціальній роботі з ВПО в місцях компактного проживання та громаді, інтеграції ресурсів та активізації суб'єктності ВПО та місцевих мешканців було знижено напругу в місцевій громаді. Проте, там не було орієнтації на резилієнс, що позначилося на подальшій міграції ВПО (наразі там 10% мешканців з числа ВПО, а не 20%, як спочатку). Отже, застосування реагувальної стратегії соціальної роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями та громадою є ефективним і створює сприятливі умови для досягнення цілей сталого розвитку на шляху до їх сталого майбутнього.

Сьогодні, коли широкомасштабна агресія рф продовжується вже 3-й рік, коли все населення зтикається з наслідками війни і з її впливом на ВПО, місцевих мешканців, коли все населення страждає від війни, ця стратегія використовується як державними, комунальними установами, так і громадськими організаціями, благодійними фондами, міжнародними гуманітарними організаціями масово і на всій території України.

Особливості соціальної роботи з ВПО і громадою в Луганській області полягають в тому, що цей регіон характеризується залежністю

соціальної роботи від військово-цивільних адміністрацій і режиму території; великою кількістю ВПО; наявністю особливих проблем і потреб ВПО та приймаючої громади; участю ВПО у соціальній роботі як фахівців; орієнтацією місцевої влади на державні програми допомоги ВПО, які діють на території України і не враховують особливості територій у зоні конфлікту; необхідністю в соціальному менеджменті в умовах обмеженості ресурсів, залученні громадських організацій до надання соціальних послуг ВПО та громаді; потребою у спрямованості на резилієнс.

Реагувальна стратегія соціальної роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями і громадою спрямована на відновлення їх життєстійкості, доступу до ресурсів, інтеграцію внутрішньо переміщених сімей у приймаючих громадах. Її зміст пов'язаний з такими типовими діями, як необхідність оцінки проблеми, потреб, мобілізація ресурсів, координація дій, постійний моніторинг ситуації. Соціальне реагування такого типу базується на наукових підходах різного рівня і принципах, пов'язаних із захистом прав людини, перспективами сталого розвитку, забезпечення мультидисциплінарності, інтеграції, ресурсності, екосоціальності, теорії сильних сторін, допомоги для самопомоги, інноваційності, партнерства, життєдіяльності, синергії тощо. Воно передбачає реалізацію технології соціального супроводу вразливих дітей і сімей, проведення заходів, застосування форм і методів за напрямками психолого-педагогічної, соціально-медичної, інформаційно-культурної, гуманітарної допомоги, які обумовлені наявними проблемами і потребами ВПО та громади. Застосування реагувальної стратегії соціальної роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями і громадою в умовах складної суспільно-політичної ситуації, яка склалася в Луганській області, є ефективним, оскільки активізує їхні ресурси в подоланні наслідків конфлікту, відновлює потенціал та соціальні зв'язки, підвищує як сталість сім'ї, так і громади в контексті бачення перспективи досягнення цілей сталого розвитку. Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні можливих тактик впливу в соціальній роботі з внутрішньо переміщених сім'ями і громадою в межах застосування реагувальної стратегії в контексті перспективи їх сталого розвитку, ролі громад у формуванні ринку різних видів соціальних послуг та їх доступності у всіх регіонах України.

Список використаних джерел

1. Iryna Trubavina, Olena Karaman, Dimitrina Kamenova,

Viktoriia Stepanenko, Yaroslava Yurkiv The response strategy of social work with displaced families and the receiving community (within the context of sustainable development). ICSF 2021 E3S Web of Conferences 280, 04010 (2021). URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/56/e3sconf_icsf2021_04010.pdf
<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004010>

2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution adopted by the General Assembly on 25 Sep 2015. Document A/RES/70/1. URL: https://www.un.org/ga/search/viewm_doc.asp?symbol=A/RES/70/1

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 / 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

4. Ярошенко А. О. (ред.). Особливості надання медичних та соціальних послуг для вразливих категорій населення з використанням гендерно-чутливого підходу. Київ: МБФ Альянс громадянського здоров'я, 2017. 112 с.

5. Trubavina I., Martyniuk A. The content of training program for the teaching staff working with children of the labour migrants (in the context of sustainable futures). *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)*. E3S Web of Conferences. 2020. Vol. 166, art. no. 10001. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016610001>

6. Кількість зареєстрованих ВПО станом на 13 квітня 2020 р. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/kilkist-zareestrovanih-vpo-stanom-na-13-kvitnja-2020-r>

7. Трубавіна І. М., Михайленко О. Л., Юр'єва К. А. Методичні рекомендації до організації факультативних заходів в школах з метою прищеплення гідності, миру та соціального консенсусу / за ред. І. М. Трубавіної. Харків: Планета-Прінт, 2017.

8. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: дис. ... д-ра пед. наук. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2009. 314 с.

9. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції* / відп. ред.: В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ: ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2017. С. 320–342.

10. Караман О. Л., Юрків Я. І. Технологія соціально-

педагогічного супроводу процесу соціалізації дітей і молоді в умовах гібридної війни на сході України. *Освіта та педагогічна наука*. 2019. № 1(170). С. 49–57. [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-1\(170\)-49-57](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-1(170)-49-57)

11. Главацька О. Л., Чайковська Г. Б. Екологічний підхід у професійній підготовці фахівців із соціальної роботи. *Педагогічний альманах*. 2019. № 41. С. 261–266.

12. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка. Київ : Кондор, 2005. 318 с.

13. Трофімов Ю. Л. (ред.). Психологія. Київ : Либідь, 2001.

14. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах. Полтава : ПНПУ, 2017. 127 с.

15. Гусак Н., Семігіна Т., Трухан С. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2(53). С. 65–72. <https://doi.org/10.15407/socium2015.02.065>

16. Літяга І. В. Теоретичні основи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: Міжнар. наук.-практ. конфер.* (м. Київ, 1–2 лютого 2019 року). Ч. 2. С. 112–115.

17. Пелісьє Ю. Сутність і специфіка соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1(42). С. 202–205.

18. Аносова А. В., Безпалько О. В., Цюман Т. П. та ін. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / за заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Ч. 2. Київ : Обнова компанії, 2017. 214 с.

19. Міністерство соціальної політики України. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15904.html>

20. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навч. літ., 2005. 107 с.

21. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади. Київ, 2016. 103 с.

22. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Модуль 5. Стратегічний план розвитку громади. Київ, 2016. 88 с.

23. Семігіна Т. Модель соціального планування на місцевому рівні. *Наукові записки НаУКМА*. 2006. № 59. С. 61–67.

24. Слозанська Г., Поліщук В. Соціальна робота в громаді за кордоном: історія та сучасні тенденції розвитку. *Social Work and*

Education. 2019. № 6(4). С. 390–407. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.19.4.5>

25. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук. ред. В. А. Поліщук. Тернопіль, 2018. 254 с.

26. Aniche, A. Social work and internally displaced persons (idps) in Nigeria: the need for increase social work intervention. In *International Conference on Emerging and Contemporary Social Issues*. 12–13 Sep 2018. URL: <http://eprints.gouni.edu.ng/id/eprint/2117> (Accessed 21 Aug 2020).

27. Lambert J. Refugees and the environment: The forgotten element of sustainability. Brussels, UK : European Parliament, 2002.

28. Pardeck J. T. An Ecological Approach for Social Work Practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare*. 1988. № 15(2). <https://doi.org/10.15453/0191-5096.1855>

29. van Wormer K., Besthorn F. H., Keefe T. Human behavior and the social environment macro level: Groups, communities, and organizations. New York, NY : Oxford University Press, 2007.

30. Lai K. B., Toliashvili B. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia. *Social Work and Social Policy in Transition*. 2010. № 1(2). С. 92–118.

31. Miller K. E. Research and intervention with internally displaced and refugee children. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. 1998. № 4(4). С. 365–379. https://doi.org/10.1207/s15327949pac0404_5

32. Dominelli L. Anti-oppressive social work theory and practice. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2002. <https://doi.org/10.1007/978-1-4039-1400-2>

33. Boccagni P., Righard E. Social work with refugee and displaced populations in Europe: (dis)continuities, dilemmas, developments. *European Journal of Social Work*. 2020. № 23(3). С. 375–383. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1767941>

34. Carrillo A. Internal displacement in Colombia: Humanitarian, economic and social consequences in urban settings and current challenges. *International Review of the Red Cross*. 2009. № 91(875). pp. 527–546. <https://doi.org/10.1017/S1816383109990427>

35. Bay U. U. Ecological Social Work. In *Encyclopedia of Social Work*. New York : Oxford University Press, 2015. pp. 1–20. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1166>

36. Gitterman A. The life model. In A. Roberts (Ed.), *The social workers' desk reference*. 2nd ed. New York : Oxford University Press, 2009. pp. 231–234.

37. Гусак Н. Є., Семигіна Т. В., Трухан С. О. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. № 2(22). С. 161–167.
38. SOS Children's Villages International. Strategy 2030. URL: <https://www.sos-childrensvillages.org/who-we-are/strategy-2030>
39. Обязательства SOS в обеспечении воспитания как организация «SOS Детские Деревни» обеспечивает наилучшие условия воспитания для детей и молодежи. URL: https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/b8034cb6-caf1-47c7-8098-47fb0f890688/SOS_CARE_PROMISE_RU_Web.pdf
40. СОС Дитячі Містечка у світі. URL: <https://sos-ukraine.org/sos-dityachi-mistechka/>
41. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 11–27. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2_2018-11-27.pdf
42. Кафедра соціальної педагогіки. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: http://luguniv.edu.ua/?page_id=16387
43. Караман О. Л., Курило В. С., Савченко С. В. Досвід діяльності Науково-дослідного центру з проблем соціальної педагогіки і соціальної роботи НАПН України (на базі ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка») в умовах гібридної війни на сході України. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 8(322), Ч. II. С. 201–219.
44. Про військово-цивільні адміністрації Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC#Text>
45. Кількість зареєстрованих ВПО станом на 13 квітня 2020 р. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/kilkist-zareestrovanih-vpo-stanom-na-13-kvitnja-2020-r>
46. Дем'яненко М. Внутрішньо переміщені особи України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 3. С. 34–43. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/3.pdf>
47. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: посібник з проведення тренінгу / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак. Київ : НаУКМА, 2017.
48. Свистович М. Б. Сутність та основні поняття стратегічного

планування. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_6

49. Загальна декларація прав людини (рос. / укр.): ООН, Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

50. Конвенція про права дитини: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

51. Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми: ООН, Резолюція A/RES/64/142, Міжнародний документ від 24.02.2010. URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/04/kerivni-princzipi-shhodo-alternativnogo-doglyadu-za-ditmi.pdf>

52. Handbook for Emergencies. Third Edition. Geneva : United Nations High Commissioner for Refugees, 2007. URL: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c0634752>

53. Мобілізація громад: досвід ПРООН у реалізації підходу громадської безпеки і соціальної згуртованості: посібник для мобілізаторів громад. URL: [https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/1/posibnik_mob_gromad_ua_vnutr_blok_text_30_10_2018_sm%20\(1\).pdf](https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/1/posibnik_mob_gromad_ua_vnutr_blok_text_30_10_2018_sm%20(1).pdf)

54. СОС Дитячі Містечка України. Наші програми. URL: <https://sos-ukraine.org/nashi-programi/>

55. Андрухович О. А., Волинець Л. С., Касьянова Д. С., Щербак І. В. Повернення додому: реінтеграція дітей з альтернативних форм догляду: метод. рекомендації. Київ, 2020.

56. Новікова О. Ф., Панькова О. В. Вимушена міграція внутрішньо переміщених осіб України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. *Проблеми економіки*. 2018. № 3(37). С. 217–225.

57. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери / за ред. Л. С. Волинець. Київ : ТОВ Видавничий дім «Калита», 2015.

58. Садова У. Я., Риндзак О. Т., Андрусишин Н. І. Актуальні проблеми зайнятості внутрішньо переміщених осіб: регіональний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3(28). С. 171–185.

59. Солодько А., Доронюк Т. Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. CEDOS, 2015. URL: <https://www.irf.ua/content/files/dp-2015-7.pdf>

60. Employment needs assessment and employability of internally displaced persons in Ukraine: summary of survey findings and

recommendations. ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. Budapest: ILO, 2016.

61. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них. URL: http://www.lhsi.org.ua/images/2015/Doslidzhennya_VPO_LHSI2015.pdf

Недря Кирило Михайлович,
директор Дніпровського ліцею
безпекового спрямування та
національно-патріотичного виховання
імені Олександра Гостіщева
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ.
<https://orcid.org/0000-0002-9370-1900>

Трубавіна Ірина Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка».
<https://orcid.org/0000-0003-1057-430X>

Чередниченко Олександр Юрійович,
кандидат економічних наук, доцент,
професор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого.
<https://orcid.org/0000-0002-6517-8753>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ У 2022-2024 В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СУСПІЛЬСТВА

Коли говоримо про соціальну згуртованість суспільства, громади, виникають питання адаптації та інтеграції ВПО, яким потрібна толерантність, дружність та прийняття, допомога в подоланні стресу внаслідок війни та його наслідків, психологічних травм, реабілітація та відновлення стану здоров'я, психічного стану, матеріального стану тощо.

Наукове видання

Аніщенко Вікторія Олександрівна,
Досич Анатолій Олександрович,
Дубовик Катерина Євгенівна,
Іонова Олена Миколаївна,
Караман Олена Леонідівна,
Кікінежді Оксана Михайлівна,
Клімова Світлана Миколаївна,
Клопота Ольга Анатоліївна,
Ковалик Ігор Михайлович,
Левченко Катерина Борисівна,
Лобанова Алла Степанівна,
Лупаренко Світлана Євгенівна,
Магера Тетяна Володимирівна,
Максимовська Наталя Олександрівна,
Масюк Олег Петрович,
Недря Кирило Михайлович,
Петровський Олександр Миколайович,
Руденко Юлія Юріївна,
Степаненко Вікторія Іванівна,
Трубавіна Ірина Миколаївна,
Хома Світозара Олегівна,
Худавердієва Вікторія Анатоліївна,
Чердніченко Олександр Юрійович,
Юрків Ярослава Ігорівна,
Ясточкина Ірина Анатоліївна

ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА І ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СУСПІЛЬСТВА

Колективна монографія

За загальною редакцією доктора педагогічних наук, професора

І. М. Трубавіної

Електронне видання

*За зміст поданих матеріалів і дотримання принципів академічної доброчесності
відповідальність несуть самі автори.*

Видавець і виготовлювач — ТОВ «Талком»

м. Київ, вул. Львівська, 23, тел./факс (044) 424-40-69, 424-56-26

E-mail: ukraine.vdk@email.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013